

लेखप्रकाशन विवरण: सङ्कलन: २०७७/०५/०१, समीक्षण: २०७७/०५/१५, सुधार: २०७७/०५/२९, स्वीकृत: २०७७/५/२७

थारू जातिका लोकनृत्य र त्यसमा गाइने गीतहरू

ध्रुवप्रसाद भट्टराई, पीएचडी
dhruba.b123@yahoo.com

लेखसार

थारू जाति नेपालको तराई क्षेत्रमा परम्परादेखि बस्दै आएका छन्। यिनीहरूको मुख्य पेसा कृषि हो। खेतीपातीका समयमा पुरै मिहिनेतका साथ खेती गर्नु, अन्य समयमा माछा मारु र गीतसङ्गीतमा रमाउनु यिनीहरूको मुख्य दिनचर्या हो तथापि आजकल विभिन्न पेसा, व्यवसाय र वैदेशिक रोजगारी आदिमा पनि संलग्न हुन थालेका छन्। यिनीहरू कसैसँग छलकपट नगर्ने, विनोदप्रिय र सिधासाधा जातिका रूपमा पनि चिनिन्छन्। यिनीहरू कुनै पर्व मनाउँदा होस् वा संस्कार सम्पन्न गर्दा होस् तथा खेतीपाती लगाउँन थाल्दा होस् वा लगाईसकेपछि फुर्सदको समयमा विभिन्न नाचहरू देखाउने र ती नाचमा विभिन्न गीतहरू गाउँ रमाइलो गर्ने गर्दछन्। यी गीत वा नाचहरू पनि ठाउँअनुसार फरक फरक छन्। यस अध्ययनमा नेपालको गण्डकी प्रदेशको नवलपुर क्षेत्रमा बसोवास गर्ने थारू जातिले प्रदर्शन गर्ने नाचमा केकस्ता गीतहरू गाइन्छन् भन्ने सन्दर्भबाट अध्ययन गरिएको छ। यस सन्दर्भबाट अध्ययन गर्दा थारू नवलपुरका थारू जातिले विभिन्न समयमा मौलिक बाजाको तालमा मेणरी, भुमरा, रासधारी, जोगेडा, जँत्सारी आदि लोकनाच नाच्ने गरेको र यी नाचमा आआफ्नै शैलीका गीत गाउँने गरेको निष्कर्ष निकालिएको छ।

शब्दकुञ्जी: जँत्सारी, जोगेडा, भुमरा, मेणरी, रासधारी, लोकनृत्य।

विषयपरिचय

नेपाल विभिन्न जातजाति तथा भाषाभाषीको बसोवास रहेको देश हो। ती जातजातिमध्ये एक जाति थारू हो। यो जाति नेपालको पूर्व मेचीदेखि पश्चिम महाकालीसम्मको चुरे र महाभारत पर्वतको फेँद भित्री मधेस र तराईको उत्तरी घाँचमा परम्परादेखि छरिएर रहेको जाति हो। यस लेखका लागि आवश्यक सामग्रीको सङ्कलन गण्डकी प्रदेशको नवलपुर क्षेत्रमा बस्ने थारू जातिबाट गरिएको छ। त्यसैले लेखमा आएका नृत्य तथा गीतको भौगोलिक सीमा नवलपुर हो। यहाँका थारू जातिले नाच नाच्दा गाउँने गीतको परिचय दिनु यस लेखको उद्देश्य हो। यस नवलपुर क्षेत्रमा पनि थारू जाति परम्परादेखि नै बस्दै आएको मानिन्छ। नेपालको जनगणना २०६८ अनुसार थारूको जनसङ्ख्या सत्र लाख सैंतिस हजार चार सय सत्तरी रहेको छ। यो नेपालको कुल जनसङ्ख्या (दुइ करोड चौंसठौं लाख चौरानब्बे हजार पाँच सय चार) को ६.५ प्रतिशत हो। विवेच्य नवलपुर क्षेत्रमा २०६८ को जनगणना अनुसार थारूको जनसङ्ख्या चौंसठ हजार आठ सय साठी रहेको छ। यो नवलपुर क्षेत्रको कुल जनसङ्ख्या (दुइ लाख अठार हजार एक सय पन्ध्र) को १५.९८ प्रतिशत हो। यसबाट नवलपुर क्षेत्रमा थारूको बाक्लो उपस्थिति रहेको देख्न सकिन्छ (भट्टराई, २०७५, पृ. ११)। यस जातिको इतिहास तथा मूल थलोका बारेमा तोकेर भन्न सकिने अवस्था छैन। यस सम्बन्धमा विभिन्न विद्वानहरूले विभिन्न मत प्रस्तुत गरेको देखिन्छ। यस क्रममा जनकलाल शर्माका अनुसार थारू जाति नेपालको चुरे र महाभारत लोकको खोंच भित्री मधेस र तराईको उत्तरी खोंचमा बस्दै आएका छन्। जलवायुको अनुकूलता नभए पनि लामो समयदेखि यस भूमिप्रति ममता राख्ने र यस क्षेत्रबाट अन्यत्र जाने मनसाय पनि नराख्ने हुनाले थारू जातिलाई यहाँका आदिवासी मान्नुमा अत्युक्ति हुँदैन (शर्मा, २०६७ : पृ. ३५७)। दक्षिणतर्फका व्यक्तिलाई बाजी भनी आफूहरू भिन्न जातिको मान्ने र नेपालको मेचीदेखि महाकालीसम्म नै पहाडको फेँदमा रहेका भित्री मधेस र तराईको उत्तरतर्फ आफ्नो मौलिक भाषा र संस्कृति निर्माण गरी विशिष्ट पहिचानसहित

यिनीहरू रहेकाले शर्माले उक्त बनाइ राखेको देखिन्छ। टेकनाथ गौतमले भने थारू जातिको पितृस्थल पश्चिम रहेको मानेका छन्। उनले थारू भाषाका शब्द, नाम, चालचलन र किंवदन्ती आदिबाट उनीहरू पश्चिमी देश र जातिसित सम्बन्धित रहेको मानेका छन् (गौतम, २०४४: १५)। केही विद्वानले सिन्ध प्रदेशको थारू भन्ने ठाउँबाट आएका हुनाले यिनलाई थारू भनिएको हो भन्ने बनाइ राखेका छन् भने केहीले थारू जातिमा महिलाको प्रधानतालाई हेरेर चितौडका राजपुतमाथि मुसलमानी आक्रमण हुँदा त्यहाँका स्वास्नी मानिस भागेर पहाडका कुनाकन्दरामा धेरै समयसम्म लुक्दा पनि आफ्ना श्रीमान् नआएकाले आफूसँग आएका नोकरचाकर र अन्य व्यक्तिसँग विवाह सम्बन्ध गाँसेर जन्मिएका सन्तान नै थारू हुन् भन्ने मानेका छन्। राना थारूमा महिलाको प्रधानता हुने भएकाले यो तर्क प्रस्तुत गरिएको जनकलाल शर्मा बताउँछन् (शर्मा, २०६७ : ३५७)। तर केहीले थारूलाई शाक्यवंशी मान्छन्। उनीहरूका अनुसार बुद्धको अवसानपछि बौद्ध धर्ममा महासङ्घिक र स्थविरवाद नामक दुइ हाँगा फाटे। तिनै वादमध्ये स्थविरवादका अनुयायी भएकाले यिनलाई थारू भनिएको हो। जे होस् थारू नेपालको भित्री मधेस र तराईको उत्तरी घँचमा परम्परादेखि बस्दै आएको जाति हो भन्ने सबैले मानेका छन्। नेपालको पूर्वदेखि पश्चिमसम्मकै लामो क्षेत्रमा बस्ने भएकाले यिनीहरूका क्षेत्रका आधारमा विभिन्न भेद पाइन्छन्। जसमा राना, कठरिया, मलोरिया, रभेतिया, डङ्गोरिया, भौरहिया, देशाउरिया/बुढानिया, सोलरिया, सुर्खेतिया, देउखरिया, बुतौलिया, नवलपुरिया, चितौनिया, सप्तरिया/कोचिला, मोरङ्गिया/लम्पुछिया, गोरखपुरिया र राजस्थानी आदि छन् (चौधरी, २०७२ : ६२)।

यिनीहरू आफ्नै थारू भाषाको प्रयोग गर्छन्। थारू भाषाको स्रोतका सम्बन्धमा विद्वानहरूमा मतान्तर रहे पनि अर्धमागधीको र मागधीको अपभ्रंश भाषाको सम्मिश्रणबाट बनेको भाषा हो भन्ने प्रायः विद्वानको दृष्टिकोण रहेको देखिन्छ। यस भाषाका कैयौं भेदहरू पनि पाइन्छन्। ती भेदहरूमा डँगौरा, राना, कठरिया, सोन्हा, रौतार, चित्तवन्या, कोचिला, दनुवार र लम्पुच्छवा आदि प्रमुख हुन् (चौधरी, २०७१: ४९५)। हाल यस भाषामा नेपाली, मैथिली, भोजपुरी, अवधी वा हिन्दी भाषाको प्रभाव पनि परेको पाइन्छ। नवलपुर क्षेत्रमा बोलिने थारू भाषा चितवनमा बोलिने भाषासँग धेरै मात्रामा मिल्छ तापनि यी दुइमा केही भिन्नता समेत पाइने हुनाले यहाँको भाषालाई विद्वानहरूले नवलपुरिया भनेका छन्। यो नवलपुर क्षेत्र उत्तर र पश्चिम पहाड र दक्षिणमा नारायणी नदीले घेरिएको तथा पूर्वमा चितवन र चितवनको पहाडले घेरिएकाले मैथिली, भोजपुरी तथा अवधी भाषाको सम्पर्कमा आएको त्यति देखिँदैन। त्यसैले नवलपुरको थारू भाषामा ती भाषाको प्रभाव कम देखिने जानकारहरू बताउँछन्। यिनीहरूले नाच्ने नाच र त्यस समयमा गाउँने गीतमा थारू भाषा र वेशभूषाको पूर्ण प्रभाव छ अर्थात् पहाडमा अन्य मातृभाषा हुने गुरुङ, मगर, राई आदि जातिले गाउँने गीत नेपालीमा पाइए पनि तराईका थारू जातिले गाउँने गीत थारू भाषामै छन्।

अध्ययन विधि

यस लेखमा गण्डकी प्रदेशको नवलपुर क्षेत्रमा रहेका थारू जातिले देखाउने नाच र त्यस समयमा गाइने गीतको अध्ययन गरिएको छ। यसका लागि आवश्यक पर्ने सामग्रीको सङ्कलन सोही क्षेत्रमा गएर गरिएको हो। त्यसैले यसमा सर्वेक्षण विधिको उपयोग गरिएको छ। त्यसैले यहाँ उदाहरणका लागि प्रस्तुत गरिएका सामग्री प्राथमिक स्रोतबाट लिइएका हुन्। यसमा थारू जाति र यिनीहरूको रहनसहन तथा गीत र नृत्यको सैद्धान्तिक जानकारी विभिन्न पुस्तकबाट लिइएकाले द्वितीयक सामग्रीको सङ्कलन पुस्तकालय विधिबाट गरिएको छ। यसमा सम्बन्धित क्षेत्रमा गई सामग्री सङ्कलन गरी त्यसैका आधारमा थारू जातिले के कस्ता नाच देखाउँछन् र त्यस समयमा के कस्ता गीतहरू गाउँछन् भनी निर्धारण गरिएकाले यहाँ आगमनात्मक विधिको उपयोग गरिएको छ भने आवश्यकतानुसार निगमनात्मक विधिको पनि उपयोग गरिएको छ।

गीत तथा नृत्यको विश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार

नवलपुर क्षेत्रमा ब्राह्मण, छेत्री, थारू, मगर, कुमाल, बोटे, माभी, कामी, दमाई, सार्की आदि जातिजाति र विभिन्न धर्मावलम्बीहरूको बसोवास रहेकाले यसै अनुरूपको संस्कृतिको विकास भएको पाइन्छ। यसरी यस क्षेत्रमा विभिन्न जातजातिका विविध संस्कृति रहेको पाइए पनि यहाँ थारू जातिले विभिन्न संस्कृति मनाउने क्रममा नाच्ने लोकनृत्य तथा गाउँने लोकगीतका बारेमा जानकारी गराइएको छ। यी गीत वा नृत्यलाई जानकारी गराउन गीत र नृत्य सिद्धान्त दिन सकिने भए पनि यहाँ यी सिद्धान्तको मर्मका आधारमा नृत्य तथा गीतको सामान्य परिचय दिइएको छ।

थारू जातिमा प्रचलित लोकनाच तथा गीतहरू

थारू समाजमा परम्परादेखि नै लोकगीत, लोकनृत्य, लोककथा, लोकगाथा, कहवी (उखान), फकडा—पिहानी (गाउँखाने कथा), आदि प्रयोग गरेर मनोरञ्जन गर्ने गरिन्छ। यस जातिलाई लोकसंस्कृति र लोकसाहित्यको प्रयोगका दृष्टिले अत्यन्त सम्पन्न मानिन्छ। उनीहरूले प्रदर्शन गर्ने लोकनाच तथा गीतहरू ठाउँ अनुसार फरक फरक छन्। यहाँ नवलपुर क्षेत्रमा अनेकौँ गीत तथा गाथाहरू गाइन्छन् भने अनेकौँ नृत्य प्रदर्शित हुन्छन्। यहाँ प्रदर्शन हुने मुख्य नाचमध्ये मेणरी, रासधारी, भुमरा तथा जोगेडा आदि नाच हुन्। यसका अतिरिक्त अन्य नाच पनि प्रस्तुत गरिन्छन्। यहाँ यिनै नाच र यी नाचमा गाइने गीतको चर्चा गरिएको छ।

मेणरी नाच

गण्डकी प्रदेशको नवलपुर क्षेत्रमा प्रचलित नाचहरूमध्ये एउटा महत्त्वपूर्ण नाच मेणरी हो। यो नाचको सुरुवात बडा दशैंदेखि हुन्छ। घटस्थापनाका दिन जमरा राखेपछि जमरा जगाउँने ढोल/मादल बजाइन्छ। यसलाई दशमीका दिन पनि बजाउन सकिन्छ। हरिबोधिनी एकादशीका दिन त्यही ढोल बजाएर नाचिने नाचलाई मेणरी नाच भनिन्छ। यो नाच हरिबोधिनी एकादशीमा नाचगान गरेपछि समाप्त हुन्छ। यस नाचमा तिसचालिस वा त्यसभन्दा धेरै पुरुषहरू सहभागी हुन सक्छन्। सहभागीमध्ये पन्ध्र/ बिस जनाले टुला टुला ढोल वा मादल बजाउँछन् भने केहीले भ्याली र केहीले ढाल र तरबार लिई युद्ध गरेको अभिनय गर्छन्। ढोल बजाउँदा सुरुमा देवीदेवताका नाममा बजाइन्छ। युद्धको अभिनय गर्दा राम र रावणको युद्ध वा महाभारतसँग सम्बन्धित युद्धको अभिनय गरिएको हुन्छ। राम र रावणको युद्धमा एउटाले दशवटा टाउका लगाउँदै रावणको अभिनय गर्छ भने दुइ जनाले राम र लक्ष्मणको अभिनय गरेका हुन्छन्। यसका अतिरिक्त यस समयमा महाभारत, कृष्णचरित्र, सीताहरण (भँवँरा), राम र रावणसँग सम्बन्धित तथा चणिवर (खेत गोड्ने बेलामा गाइने गीत) आदि गीत गाउँने प्रचलन पनि छ। यस नाचमा सहभागीहरूले सेतो धोत (धोती) र कमिज लगाउँका हुन्छन् भने टाउकामा गम्छा बेरेका हुन्छन्। ढोल वा मादललाई सेतो, रातो र पहेँलो रङका कपडाले बेरेर रङ्गीचङ्गी बनाइएको हुन्छ। यो नाच गोलो आकारमा घुम्दै नाचिन्छ। मादल र खुट्टाको तालमा नाचिने यो नाचमा कसैले तरबार, कसैले ढाल र कसैले लठ्ठी लिएका हुन्छन्। तरबार र लठ्ठी लिनले प्रहार गर्न खोज्ने र अरूले आफूलाई बचाउने अभिनयका साथ यो नाच नाचिन्छ। यो नाचमा अगाडि मादले, बिचमा ढाल तरबार वाला र अन्तमा भ्याली बजाउनेहरू गोलो आकारमा नाच्छन्। गोल आकारको बिचमा गीत गाउँनेहरू रहन्छन्। गीत गाउँनेहरू गीत गाउँदै नाच्दै पनि गर्छन्। यस समयमा भँवँर/सीताहरण, महाभारत तथा चणिवर आदिसँग सम्बन्धित गीतहरू पनि गाइन्छन्।

मेणरी नाचमा प्रत्येक घरबाट अनिवार्य उपस्थिति रहन्छ। त्यहाँका मानिसमा मेणरी नाचमा उपस्थित नभएमा घरपरिवारमा कुनै न कुनै अनिष्ट हुन्छ भन्ने लोकविश्वास छ। त्यसैले यस नाचलाई बाध्यात्मक मानिन्छ। यस नाचलाई कसैले घरमा लगेर नचाउन चाहेमा देवीलाई पूजा गरेर अर्थात् मनाएर लाने चलन छ। घरमा ल्याउँदा

गुरुसुंग डनुतुरकु अकुषतर लुडरई गुर वर अंगुनडर छुरेर डरतुर गुरडर डररु तुुलीलरई डुरतुरडरने गरनुतु । डेणरी डररु डररुडर अररुडुडेवुलीलरई रुरै दुरशर घेने अरुथरतु डररुडुने डुरररलन छ । रुरैदुरशर घेदर डनुडुलरखुतर गीत गरइनुतु :

डूरुवे सुडुडे सुडुरुडु गुरसुरई
डुरुषुकडे देवुीकु तरल
तडुहुं देवुी करे रकुषडरल
उतुतरै सुडुडे हररकहुने डुरररकुन
दरकुषुणुै गडुडर नदीतर
डरनुहुं देवुीकु रकुषडरल ।

डुडु सुडुडुडु गरइने डुवरु गीतकु नडुनर तल दरइएकु छ :

करथुकर डुंगु करथुकर डुररनर
करथुकर लेके उतुु डुररडरर
रुरडुक डुंगु ररननक डुररनर
सुुी लेके उतरडु डुररडरर
कुुने ररथुी डुैठे अगुे डुरुनुररु
कुुने डुैठे कलरहर ॥

अगुे रुरुठे डुैठे ररधुकर
डरछे डुैठे कुरुसुन करनुहर
हरली हरली खुडुीी वुदुरेशुडर
सुंगवरुं गइले डुडु दुरु
उतुते से अवे करली गडुडर
दरकुषुनेसे अवे ररडुती
डुरररर डुरे डुररडुधरर
हरलु हरलु खुडुुीी वुदुरेशुडर
सुंगवरुं गइले डुडु दुरु

डुरुडर

डुरुडर गुररुले डुनर डररु सकुने डररु हुु । डुरुडर शडुडु डुरुडु अथुवर डुरुडुडु शडुडुडु डुरनेकु डरनुनुतु । डुडुकु अरुथु डुरुडुीडुरुडुी डररुनुने डररु डुरने अरुडुनुतु । डुरुडर डररु केही ठरडुँडर डुरुलरले डरतुर डररुने डररुकर रुरुडुडु डुरु रररु गररएकु छ (थररु, २०६९ : २६४—२६७) तर नवलडुर कुषुतुरडु डुरने डुरुषुहरु डुरुलरकु वेशडु डररुनुने डररु डुनी डुररडुएकु छ (शरखुररडु डुरनेत, वरुषु ७२, कवरसुुती न. डु. डु. १७ गुरुसुतुीडुडु डुररुतु डुररनुकरी) । डुरुलरकर वेशडु डुरेकर डुरुषुले घुँघुर, रुरलु, कडुलडु डुरुकुट र डुरुलरकु कडुल लगरडुँक रुनुतुनु । नरुतुकीहरुले खुरुदुडुडु डुँघुर लगरडुँक रुनुतुनु । डुररकु डुररकुडुने डुरुषुहरु डुरने डुरुषुकुै वेशडु सेतुु धुुती, कुथुररु/कडुडु र तुडुकडु डुरनुनुतु डुररुडुे कडुधेकर रुनुतुनु । अउडु वर दुइवडु नरुतुक, दुइ तीन कुनर डुडुल डुररकुडुने र डुरुंर सुडुतु कुनर गरडुँने डुडुडु डुररुडु डुररुडुी डुनुतुनु । डुडुडु डुररुडुी डुनर डुररकुडुन सकुनुतु । डुररुनेले नै डुडुल डुररकुडुन सकुनुतु डुरने नडुडुडुन डुनर सकुनुतु । डुररुने अगुररुडु डुरनुतुनु डुरने डुररकु

बजाउने र गीत गाउँने पछाडि हुन्छन् । नाच्नेहरू अगाडि पछाडि गरेर, घुमेर, बसेर, उठेर जसरी पनि नाच्न सक्छन् । यसमा हँसाउने जोकर पात्रको पनि प्रयोग गरिएको हुन्छ । जोकरले नर्तकको घाँघर तानेर, आफ्नो जिब्रो देखाएर, हातका औँलाले विभिन्न इसारा गरेर दर्शकलाई हसाउने प्रयास गरेको हुन्छ । उसले जिस्काएको देखेर नर्तकले त्यसलाई लखेदने, हकाने तथा रिसाएको अभिनय गर्ने आदि गर्दछ । त्यसबाट जोकरले डराएको अभिनय गरे पनि फेरि जिस्काउने गर्दछ । जोकरको मूल उद्देश्य दर्शकलाई हँसाएर मनोरञ्जन दिनु रहेको देखिन्छ । यस नाचमा आउने गीतको ताल द्रुत लयको हुन्छ । सुरु मङ्गलाचरणबाट गरिने यस नाचका गीतहरू महाभारत, कृष्णलीला, सीतहरण तथा अन्य विभिन्न सामाजिक सन्दर्भका हुन्छन् ।

रासधारी

रासधारी नाच जुनसुकै समयमा नाच्न सकिने भए पनि यो विशेष गरेर धार्मिक अर्थात् पूजापाठ भएको, किरिया बसेको वा मेलापर्व लागेका समयमा नाचिने गर्दछ । किरिया पुत्री रहेको ठाउँमा किरिया पुत्रीलाई कुनातिर राखी तिनीहरूकै अगाडि यो नाच नाचिन्छ । उनीहरूमा के विश्वास हुन्छ भने किरिया पुत्रीका अगाडि रासधारी नामक नृत्य देखाएमा पितृ त्यहाँ आउने र आफूलाई त्यहाँ राखिदिएका चिजबिज प्रयोग गरेर ऊ सन्तुष्ट हुन्छ र उसको आत्माको शान्ति पाउँछ भन्ने मान्यता राखिएको हुन्छ । त्यसैले त्यस समयमा किरिया पुत्रीका छेउँछाउँमा पैसाका ढकलाई बाला वा त्रिशूल गरी निसाना लगाई राखिएको हुन्छ भने यस्तै किरिया पुत्रीका छेउँछाउँ खरानी छर्कने वा त्यहाँ भाँडाकुँडा, कपडा, किताब, फलफूल, तरकारी, खानेकुरा वा अन्य यस्तै मान्छेले प्रयोग गर्ने चिज राखिएको हुन्छ । नाच सकिएपछि अगाडि राखिएका वस्तु यताउता भएको वा केही चिज चलाइएको पाइएमा मृत व्यक्तिको यो चाहना रहेछ, त्यसलाई त्यही चढाइदिनु पर्छ वा पितृले त्यो वस्तु प्रयोग गरेर सन्तुष्ट भए भन्ने मानिन्छ । नजिकैको खरानीमा रहेको पाइलाको डोबलाई हेरेर पितृ फलाना दिशातिर रहेको वा डोबमा खुट्टाको आकार हेरेर पितृ यो योनिमा प्रवेश गरेको रहेछ भन्नेसमेत मानिन्छ ।

यो गीतमा पनि पुरुषहरू नै नाच्छन् । यसमा तबला, डुगी, सारङ्गी, भ्याली र डन्टाल (फलामका डन्डी) बजाइन्छ । प्रायः डन्टाललाई रौराले बजाएको हुन्छ । यसमा पन्ध्र/बिस जनासम्म नाच्छन् । यो नाच्दा घाँघर र चोलो लगाइएको हुन्छ । घाँघरलाई घुमाएर अर्थात् फननन्न पारेर नाचिन्छ । यस नाचमा प्रयोग हुने गीतहरू पनि सीताहरण, महाभारत तथा कृष्णलीलाकै हुन् तापनि कृष्णलीलासँग सम्बन्धित गीतलाई बढी गाइएको हुन्छ । यसमा आउने ताल भुमराभन्दा केही मन्द लयको हुन्छ । यो नाच घुमेर वा अभिनयका साथ नाचिन्छ भने गाउँने र बजाउनेहरू पछाडि रहन्छन् । रासधारीमा गाइने गीतको नमुना यस प्रकारको छ :

पुरब खोजली पश्चिम खोजली
कतहुँ नमिलले मोर पियाके सन्देश
इसे दुनिया मे मोही परना पराइ

उत्तर खोजली दछिन खोजली
कतहुँ नमिलले मोर पियाके सन्देश
इसे दुनिया मे मोही परना पराइ ॥

गुररतुसररी गुररत

कहरवहररु उडगुु ँक गुररी गतवर
 कहरवहररु उडगुु डुनन गहुँ
 सरलहरट उडगुु ँक गुररी गतवर
 डुरडर उडगुु डुननी गहुँ
 कुरन देले गहुँवरु कुरन देले डुरनी
 सरसु देले गहुँवरु ननदी देले डुरनी
 सरुतेनी डुठवली गुरतुसर सरररर
 डुललडुलल हरकडुरे डेरररर
 कुरने डुर गुरतु गलडकरर
 उँडीतक कुररररररर नलडेत डरहरलरर
 तररु डुर गुरतु गलडकरर
 गुरतु नही डलसु नलक नही लगतु
 गुरु डुठहरु धरन रुुडु
 रुुरे डुठकवर ररग दरडरररर
 केकेरे अँडल रुुर डुँडु
 रुुर डुठकवर ररगदरडरररर
 अडने अँडलवर रुुर डुँडु ।

गुरुगुुडर

गुरुगुुडर धररुडक कररुडडर नरडने र गुररने नृतुतु तथर गुररत हुु । डुसरडर डुनडुरडलसु गुरनरसडुड नरडे गुररनुडु । डुसरडर डुनल डुरुष डरहरलरकुरु वेशडर हुनुडुनु । डुसरडर डुनल डुररुधर र डुलुरु लगररनुडु । गुररत गुररने र डुगुररने डुसेकर हुनुडुनु । नरडे वुतुकरडरतुर नरडुडुनु । डुसरडर अगुररडल र डुडुररडल गुरे नरडुनलु । डुसरडर तडलर, डुगुरी, डुडुडरली, हररडुनलडुडु, डुरैगुुडी अरदल डरगुर डुगुररनुडु । ररसधररी र गुरुगुुडर गुररत उसुतु डुडु डुनल नृतुतु र लडु डुरक हुनुडु । ररसधररी डुनुद लडुडर र डुडुडर डुत लडुडर गुररने र नरडे गुररनुडु डुने गुरुगुुडरडुधुड लडुडर गुररने र नरडे गुररनुडु । गुरुगुुडरडर गुरनसुडुकु गुररत गुररने डुनल डुसरडर “डु ररडर हुु” डुनुने थुगुु गुरुडलडुडु हुनुडु । डुसरडर गुररने गुररतकुरु नडुनर तल दलडुडुडु डुडु :

डुहरुडुडुडु गुररुगुरर वहरुडुडुडु गुरडुनर
 हे ररडर हुु [डुडुडु डुरे डुलुरुतेत
 गुरडुनरके तलरे कुरुषुण गुररुडुडु डुरररुवु
 डु ररडर हुु [वुशलडुडु डुगुररवे
 कुरुषुण गुरुडुडुनल नडुडुवे
 डुर डुर डुे कुरुषुण गुरुडुडुनल के दही डुलुरुवे
 गुरुडुडुनल सडुके दललडुडु डुसलडुडु डुलुरुवे
 डु ररडर हुु [गुरुडुडुनल सडु गेलेसलन सरगर सुनरन
 कुरुषुण दललडुडु डुडु डुलुरुवे डु ररडर हुु [

भ्रम्टा गीत

भ्रम्टा गीत गाउँनुलाई भ्रम्टा पार्नु भनिन्छ। भ्रम्टा विशेष गरी जितियामा पारिन्छ भने खडेरीमा पानी माग्न देवताको प्रार्थना गर्दा, व्रत वा पर्वमा पनि पारिन्छ। यस्तै खर काट्दा, धान रोप्दा, गोड्दा, धान उठाउँदा, जङ्गलमा जाँदा पनि यसलाई गाउँने गरिन्छ। यसमा महिला र पुरुष मिलेर अनेकथरिका गीत गाउँछन्। यसमा प्रेम, धर्म, संस्कृति, कृषि, इतिहास तथा समाजका विभिन्न सन्दर्भ आउन सक्छन्। यो गोलो आकारमा घुमेर, बसेर, कुनै काम गर्दागर्दै वा हिँड्दै गर्दा पनि गाइन्छ। यसमा पुरुषले चिच्याएर गाउँछन्। चिच्याउँदा तिखो स्वर निकाल्न बायाँ हातले गलो समाउने र दायाँ हात उचालेर भावाभिव्यक्ति गर्ने गरिन्छ भने त्यस समयमा महिलाले त्यसलाई सामान्य स्वरमा साथ दिएका हुन्छन्। यसमा कुनै बाजा बजाइँदैन। यसलाई थपडी बजाएर ताल दिइन्छ। यसको रस नै गीतमा हुन्छ भन्ने मानिन्छ। यसरी चिच्याएर गीत गाउँनुलाई उनीहरू सुरुमा घनाजङ्गलको बिचमा रहँदा बाघ, भालु लगायत जङ्गली जनावरबाट डर मान्दा वा उनीहरूबाट बच्न आत्मरक्षाको उपायका रूपमा यो गीत गाउँन थालिएको हुन सक्ने बताउँछन्। काम गर्दा निरसता हटाउन तथा एकलोपनको साथीका रूपमा यस गीतलाई गाइने गरेको मानिन्छ। यसका केही नमुना यस प्रकारका छन् :

चनैनी भ्रम्टा

राहरतर शीतल जुड छइँयाँ

ताहीतर सिँहलो कुटिया लगाई

उहे राहे चपवा अबयिक जाइक काइके

येडिया देले सिलकाय

जोगिया भ्रम्टा

गिरि पर्वतवाँ से जोगिया एक नाम हे

बैठी गेल जोगिया निमिगेल जुडी छायाँ

अरिअरि बहिनी कुवाँ पनिहरनी

सेकयके पनिया पियाब

नाहीवा डोरिया नाहिवा कलशा

कथिलई पनिया पियाई

कुवाँ बडई पनिया कलश बडै डोरी

सेहेलई बहिनी पनिया पिलाई

जौतोही जोगिया पनिया के पियासले

अँजुरा डसले चलि आए

पनिया पिनलहीं बहिनी जिहवा सुस्तोलाई

कहिदेही राजके अवास

अगिवर मार्ग देखले करिया बोभाएँ

पिछेवर देखले भैसी बथान

उहीवर देखले राजाके दरबार

उहुँवसे साईँ उठी चलिगेलहीं जोगी

राजके दरबार भइगेलहीं ठाड

धुनी जगाके जोगिया भिक्षा मागे
तरकहीं सोनवा उपर कहीं दुभिदनवा
भिक्षा लेहु जोगी छडहीं दुवार

निष्कर्ष

नेपाल अनेकौं जातजाति, भाषाभाषी, धर्म, संस्कृतिको विविधतालाई उजागर गर्ने देश हो। यी अनेकौं जातजाति भाषाभाषीमध्ये तराईको पूर्व मेचीदेखि महाकालीसम्म फैलिएर परम्परादेखि बस्दै आएको जाति थारू हो। यिनीहरू नवलपुर उपत्यकामा पनि परम्परादेखि नै बस्दै आएको पाइन्छ। विवेच्य नवलपुर क्षेत्रमा २०६८ को जनगणना अनुसार १५.९८ प्रतिशत थारू जाति रहेको देखिन्छ। यसबाट नवलपुर क्षेत्रमा थारूको बाक्लो उपस्थिति रहेको देख्न सकिन्छ। यिनीहरू यहाँ रहँदाबस्दा आफ्नै भाषा, सभ्यता, संस्कृति, रहनसहन निर्माण गरेका छन्। यो उनीहरूलाई चिनाउने मुख्य आधार हो। उनीहरू विभिन्न पर्व, उत्सव, मेला, कृषि आदि कार्य आदि विभिन्न सन्दर्भ आउँदा नाचगान गर्ने रमाइलो गर्ने गर्दछन्। जसले आफ्नो जीवन भोगाइलाई सरस तथा आकर्षक बनाएको हुन्छ। यस समाजमा परम्परादेखि नै लोकगीत, नोकनृत्य, लोककथा, लोकगाथा, कहवी (उखान), फकडा—पिहानी (गाउँखाने कथा), आदि प्रयोग गरेर मनोरञ्जन गर्ने गरिन्छ। यस जातिलाई लोकसंस्कृति र लोकसाहित्यको प्रयोगका दृष्टिले अत्यन्त सम्पन्न मानिन्छ। उनीहरूले प्रदर्शन गर्ने लोकनाचहरू ठाउँ अनुसार फरक फरक छन्। यहाँ प्रदर्शन हुने मुख्य नाचमध्ये मेणरी, रासधारी, भुमरा तथा जोगेडा नाच/नृत्य आदि हुन्। यस्तै यहाँ अनेकौं गीत तथा गाथाहरू गाइन्छन्। यहाँका गीतमा भ्रम्ट अत्यन्त चर्चित गीत हो भने सोरठी चर्चित गाथा हो। यी नृत्य तथा गीतगाथाले थारू जातिको रहनसहन, यिनीहरूका सुखदुःख, हाँसो, प्रेम, घृणा तथा जीवन भोगाइलाई दर्साएका छन्।

सन्दर्भ सामग्रीसूची

- गौतम, टेकनाथ (२०४४), थारू जातिको इतिहास र संस्कृति, दाङ : सुशील कुमार गौतम।
चौधरी, लक्की (२०७१), 'थारू देव थान', नेपाली लोकवार्ता, काठमाडौं : भृकुटी एकेडेमिक पब्लिकेसनस।
थारू, फनि 'श्याम' (२०६९), थारू लोकसंस्कृति र चाडबाड, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञाप्रतिष्ठान।
पौड्याल, ज्ञानेन्द्र (२०६७), 'प्रसौनी नमूना गाउँ विकास समिति —थारू जाति सङ्क्षिप्त चिनारी' नवलपरासी : प्रसौनी नमूना गाउँ विकास समितिमा प्रस्तुत अप्रकाशित लघुअनुसन्धान।
शर्मा, जनकलाल (२०६७), हाम्रो समाज : एक अध्ययन, (चौ. संस्क.), ललितपुर : साभा प्रकाशन।
शर्मा, मुकुन्द (२०७०), थारू लोक रामायण, बुटवल : जानकी देवी शर्मा।
(२०७१), जिल्लास्तरीय पर्यटन विकास योजना
(२०७१/०७२), नवलपरासीको योजना विकास प्रतिवेदन
स्रोत व्यक्ति : शिखाराम थनेत, वर्ष ७२, कावासोती न. पा. १७ गोर्सती
पतिराम थनेत, कमल गुरौ कावासोती न. पा. ९।